

Četvrti kongres hrvatskih arhivista *Arhivi i politika*

Opatija, 22–25. listopada 2013.

Četvrti kongres hrvatskih arhivista pod nazivom *Arhivi i politika* održan je u Opatiji od 22. do 25. listopada 2013. Svečano otvorenje kongresa održano je u utorak 22. listopada navečer u Hrvatskom narodnom kazalištu Ivana pl. Zajca u Rijeci. Sudionicima Kongresa obratili su se predsjednica Hrvatskoga arhivističkog društva Deana Kovačec i ravnatelj Državnog arhiva u Rijeci Goran Crnković kao predstavnici organizatora skupa. Zatim je umirovljenomu ravnatelju Hrvatskoga državnog arhiva dr. sc. Josipu Kolanoviću uručena Zahvalnica u povodu 75. godišnjice života i 50. godišnjice rada, a potom se on obratio sudionicima skupa. Sudionicima Kongresa obratio se i gradonačelnik Rijeke Vojko Obersnel. Uvodno predavanje o diplomaciji kao životu održao je dr. sc. Ivica Tomić, bivši veleposlanik Republike Hrvatske (RH) u Turskoj, Slovačkoj, Egiptu i Velikoj Britaniji. Večer je nastavljena domjenkom u Državnom arhivu u Rijeci.

Svoj rad Kongres je započeo ujutro 23. listopada u dvorani hotela *Ambasador* u Opatiji. U pozdravnom govoru bivši je ravnatelj Hrvatskog državnog arhiva (HDA) dr. sc. Petar Strčić podsjetio nazočne da su arhivi i prije bili pozicionirani tako da je upliv politike na različite načine djelovao na službu, ustanove i struku. Pozvao je arhiviste da budu hrabri i suočavaju se sa svim izazovima. Plenarnu sjednicu *Arhivi i politička tijela* otvorila je ravnateljica HDA dr. sc. Vlatka Lemić. Ona je u općim crtama prikazala u kakvim su odnosima arhivi i politika, odnosno uprava. Spomenula je da su se u Ministarstvu kulture od 1990-ih tri puta mijenjale uprave za arhivsku djelatnost. Struka traži da se u Ministarstvu oformi neovisno i autonomno tijelo. Međutim, zbog čestih mijenjanja uprava to je teško ostvariti. Napomenula je i da se arhivske stručnjake ne sluša uvijek. Kao najnoviju vijest objavila je da je HIDRA prije nekoliko dana postala digitalni ured hrvatske vlade, čime se njezina djelatnost počela preklapati s onom HDA. No najgore je to što su arhivisti za to saznali iz novina. Bez politike se ne mogu riješiti ni prostorni i organizacijski problemi. U sadašnjoj lošoj gospodarskoj situaciji razmišlja se i o smanjenju arhivske mreže.

Specifične promjene koje je RH prošla u devedesetim godinama prošloga stoljeća utjecale su na to da kolege iz zapadnih zemalja ne razumiju situaciju u kojoj se nalaze hrvatski arhivi. Kolege iz zemalja bivše SFRJ i iz postkomunističkih zemalja samo donekle razumiju našu situaciju. Problemi službe i struke u RH jesu i nesustavna akvizicijska politika. I dalje se gradivo preuzima *ad hoc*. Lemić je zaključila da je odnos arhiva i uprave presudan u jačanju struke. Zaključila je da će arhivisti samo stručnošću i stalnim kontinuiranim radom uvjeriti upravu da jedni bez drugih ne možemo.

Na plenarnoj sjednici iznimno zanimljivo izlaganje o odnosu struke i politike održao je dr. sc. Dragan Matić iz Povijesnog arhiva Ljubljane. Prikazao je pro-

blematiku dostupnosti arhivskoga gradiva Službe državne sigurnosti (SDS) u Sloveniji od arhivskoga zakona iz 2006. do referenduma o noveli arhivskoga zakona iz 2011. U trokutu vlast–struka–mediji ovo je svakako najeksponiraniji slučaj predstavljen na Kongresu.

Dakle, Republika Slovenija jedna je u nizu postkomunističkih zemalja, i to onih koje nisu donijele zakon o lustraciji. Shodno tomu Matić kaže da nije moguće kažnjavati pripadnike tajne policije ili dužnosnike koji su u komunističkom režimu počinili kaznena djela, posebno ona koja se odnose na kršenje ljudskih prava. Osim toga, većina dosjea SDS-a uništena je potkraj 1980-ih. Ipak, veći dio sačuvanoga gradiva SDS-a dostupan je već niz godina u Arhivu Republike Slovenije (ARS). Dostupan na način da se istraživačima koji su zatražili uvid u to gradivo unatoč odredbama slovenskoga arhivskog zakona o roku od 40 godina koji mora proći da bi javno arhivsko gradivo koje sadržava podatke kojima bi se mogla ugroziti nacionalna sigurnost postalo dostupno, to ipak omogućiti. Sukladno uobičajenim arhivističkim načelima i proceduri dijelovi se dokumenata učine nedostupnim za korištenje, odnosno distribuiranje tako što se zacrnjuju. Osim toga istraživači su dužni sami poštivati propise o zaštiti nacionalne sigurnosti i o zaštiti osobnih podataka. Tu se naravno otvaraju i posebna pitanja o tom treba li podjednako štititi osobne podatke i djelatnost osoba koje su bile na funkcijama i onih koje to nisu bile. No idemo na srž slovenske arhivske afere.

U žižu javnosti u prvoj je polovici 2011. došlo oko 900 kutija koje se odnose na obavještajne djelatnosti SDS-a. Osim toga, u tim kutijama ima i osobnih dosjea obavještajaca stranih službi, zbirnih dosjea stranih carinika, policajaca i diplomata te arhiva akcija s područja obavještajnoga rada u inozemstvu. Dakle, moglo bi se reći da je Slovenija usvojila slobodniji i liberalniji pristup korištenju arhivskoga gradiva koje se odnosi na obavještajne aktivnosti tajne policije nego Hrvatska, kad bi se promatrao samo članak 65. ZVDAGA (Zakona o sigurnosti dokumentarnoga i arhivskoga gradiva i arhiva), koji je donijela Janšina vlada 2006. No Matić nas je upoznao s tim da je upravo Janšina Slovenska demokratska stranka u političke svrhe zlorabila arhivski zakon, podzakonske akte te na kraju arhiv i arhivsko gradivo. Naime, nije se libila ni krivotvorenja dokumenata na svojoj mrežnoj stranici.

Kako je sve to napravljeno?

Janšina je vlada donijela ZVDAGA, po članku 65. kojega je cjelokupno gradivo SDS-a otvoreno za javnost, osim što se moraju zaštititi samo osobni podaci žrtava komunističkoga režima. Zabuna je stvorena kad je već sljedeće godine ista vlada donijela uredbu o predaji gradiva SDS-a nastaloga prije demokratskih izbora 1990. te propisala posebni režim zaštite i dostupnosti toga gradiva. Još veća zabuna stvorena je sljedeće godine, kad su ARS i SOVA (Slovenska obavještajno-sigurnosna agencija) potpisali Sporazum o posebnoj zaštiti i dostupnosti dijela arhivskoga gradiva SDS-a. Posebna zaštita očitovala se u tom da je gradivo ostalo u prostorima SOVA-e jer da spremišta ARS-a nisu opremljena za čuvanje tajnih do-

kumenata. Očitovala se i u tom da je gradivo bilo čuvano po sustavu dvaju ključeva, od kojih je jedan imala SOVA, a drugi ARS. Gradivo je označeno stupnjem tajnosti TAJNO i proglašeno nedostupnim za korištenje sve do 2044. Matić nije propustio naglasiti da je tadašnje ravnateljice SOVA-e i ARS-a postavila Janšina vlada. No u rujnu 2008. Janšina je vlada izgubila parlamentarne izbore. Što se zbivalo s ovakvim nejednakim tretmanom za dva dijela arhiva SDS-a nije nam rečeno. Matić je samo naznačio da se gradivo nekadašnjega unutarnjeg odjela SDS-a (onoga koji se bavio protivnicima komunističkoga režima u Sloveniji) počelo davati na korištenje već 1997., kad se počelo preuzimati u ARS. Navedeno gradivo od oko 900 kutija odnosi se dijelom na vanjski odjel SDS-a, koji još postoji i koji ima ljude djelatne u obavještajnim aktivnostima i nakon 1990.

Pravu aferu započelo je poznato lice slovenske javnosti, publicist Igor Omerza. On je u kolovozu 2010. od ARS-a zatražio uvid u gradivo SDS-a koje se odnosi na njegove obavještajne aktivnosti. Pritom se pozvao na spomenuti 65. članak ZVDAGA. Tada je na čelu ARS-a bio dr. sc. Matić, koji je zastupao mišljenje da se prema članku 65. Omerzi to mora omogućiti. SOVA je međutim rekla suprotno, te se u listopadu 2010. pozvala na Zakon o tajnim podacima i zatraženo gradivo proglasila tajnim. Imamo, prema tom, vrlo osjetljivu koliziju u zakonodavstvu. Na sastanku istoga mjeseca Ministarstvo je pravosuđa ARS-u iznijelo stajalište da je članak 65. protuustavan. I stručnjak za ustavno pravo sugerirao je ARS-u da je taj članak u suprotnosti s ustavom. Ravnatelj ARS-a Matić morao je pribjeći Zakonu o općem upravnom postupku, koji mu je omogućio da Omerzi izda rješenje kojim je prekinut proces donošenja odluke o dostupnosti sve dok se ne riješi pitanje ustavnosti članka 65. Time nije postupio niti protivno Zakonu o tajnim podacima niti protivno članku 65., a Omerzi je odgovorio na zahtjev, što je po zakonu dužan. Slovenska vlada, tada na čelu s Borutom Pahorom, nije usvojila Matićev prijedlog da se ide na Ustavni sud zbog članka 65., već je odlučila promijeniti zakon. Novelom zakona osnovala bi se parlamentarna komisija, koja bi u godinu dana pregledala navedenih 900 kutija i odlučila što će ostati nedostupno još neko vrijeme, a što postati dostupno. Janšina je stranka ovu novelu stavila na referendum. Tako je prva polovica 2011. protekla u medijskom praćenju situacije s dostupnošću gradiva SDS-a. U to doba Matić nije imao pravu podršku vlade, Ministarstva kulture niti SOVA-e. Morao je objašnjavati javnosti da nije nedostupno cjelokupno gradivo SDS-a, već samo ono koje se odnosi na obavještajne i protuobavještajne aktivnosti. Janšina je stranka prema Matiću, cijeli problem zlonamjerno pojednostavila na pitanje »Tko štiti bivše udbaše?«. Stoga je morao široj javnosti objašnjavati što je to diferencirano korištenje arhivskoga gradiva i zašto se gradivo SDS-a treba selektivno otvarati za korištenje. ARS se pozvao i na iskustva devet postkomunističkih zemalja, među njima i Hrvatske, u kojima nije potpuno slobodan pristup arhivskomu gradivu tajne policije. Unatoč tomu trudu, za novelu je u lipnju glasalo samo 30% građana. Vlada Boruta Pahora omogućila je u srpnju 2011. da se navedeno gradivo prebaci u spremišta ARS-a. Jesu li spremišta ARS-a u međuvremenu osposobljena za čuvanje

tajnih dokumenata Matić nam nije rekao. Znamo da je Omerza dobio pravo uvida u zatraženo gradivo već krajem srpnja 2011.

U zaključku je Matić izjavio da je struka u ovom slučaju bila stavljena u drugi plan. Politika je u svojim stranačkim sukobima i prepucavanjima tretirala arhive i arhivsko gradivo isključivo kao sredstvo za postizanje političkih ciljeva. Pritom je upozorio da društvo slovenskih arhivista, kao nevladina udruga, nije dovoljno odlučno zastupalo interese struke. Odnosno, tamo gdje se osjetilo da je politika zauzela svoje područje, nije reagiralo.

Koja je razlika između idealista i realista? Idealist želi živjeti u svijetu kakav bi trebao biti, a ne kakav jest. Dr. sc. Dražen Kušen nas je u svom predavanju *Stručni diskurs strategije odnosa arhiva i političkih tijela* pozvao na razmišljanje kakav bi to svijet trebao biti gdje bi arhivi bili ispravno valorizirani i percipirani. To ne bi bio svijet u kojem je arhivska djelatnost u sklopu Ministarstva kulture bila pozicionirana kao jedan od 17 odjela s važnošću jednakom kao područni konzervatorski odjel ili, kao danas, kao jedna od službi u Sektoru za izvedbenu, likovnu, muzejsku i arhivsku djelatnost. To svakako ne bi bio svijet u kojem se arhivistička struka upreže u privatne projekte ponuđača i prodaju njihovih proizvoda bez transparentnosti odnosa. To ne bi bio ni svijet u kojem se kadrovira izvan struke, pa se politički kadrovi postavljaju na čelna mjesta u arhivskim ustanovama, a svakako ne bi bio svijet u kojem se uporno negiraju mišljenja stručnih vijeća i *ad hoc* povjerenstava. Sve je to Kušen naveo kao primjere nepravilne prakse i maćehinskog odnosa politike prema struci. Kao odgovor zašto se takve stvari događaju ponudio je neoliberalni pristup politike koja sve manje uvažava arhive kao javno dobro i sve više krivo percipira arhivsku djelatnost kao samo još jednu u nizu kulturnih industrija. Prema toj percepciji arhivisti su zapravo djelatnici u kreativnoj industriji. Podsjetio je da je još 2009. napisan prijedlog strategije razvoja arhivske službe. No nikad nije zaživio.

U zaključku dr. sc. Kušen pledira za uzajamno uvažavanje struke i politike kao najbolje rješenje za djelatnost arhivske službe i kao mogućnost da arhivistička struka djeluje kao javno dobro i za opće dobro.

Bivši ravnatelj Državnog arhiva u Dubrovniku dr. sc. Ivo Orešković naveo je dva načina upravljanja javnom ustanovom u kulturi kakav je arhiv. Jedan je administrativni način, a drugi je stvaralački. Nakon stvaranja hrvatske države u devedesetim godinama 20. st., koje je pratila era bivših svećenika i fratara na čelnim mjestima u državnim arhivima, zavladao je administrativno upravljanje arhivima. I tu nam Orešković daje do znanja da pod tim misli na poslušno izvršavanje zadataka koje ravnatelj dobiva od lokalne partijske ćelije one stranke koja trenutačno u Ministarstvu kulture ima ministarsko mjesto. Zanimljivo, moglo bi se reći da se ništa nije promijenilo u odnosu na komunistički režim! No ipak se nešto promijenilo. Sad je moguća smjena vlasti na državnoj razini, i ona se zaista ponekad i događa. Hoće li to značiti da više neće biti ravnatelja koji će na svojoj funkciji boraviti 20 ili

više godina? Orešković nudi mogućnost da ravnatelj gubitkom vlasti »njegovih« ne izgubi i svoju fotelju. Ta se mogućnost ostvaruje vještím kameleonstvom ili uspješnim pritajenjem na funkciji arhiva. Drugim riječima, ravnatelj se ne smije zamjeriti novoj vlasti, posebno ne novoj vlasti na lokalnoj razini.

Da je funkcija ravnatelja državnog arhiva političko mjesto ili barem osoba na toj funkciji treba uživati podršku politike, Orešković nam je prikazao na vlastitom iskustvu. U dogovoru s ministrom kulture Kantona Sarajevo htio je odnijeti povelju Kulina bana iz Državnog arhiva u Dubrovniku na izložbu u Sarajevo. Pritom je zaboravio da iznošenje arhivskih dokumenata izvan RH mora odobriti ministar kulture. Orešković se branio da je u to isto vrijeme nekoliko vrijednih dokumenata iz RH bilo na posudbi u drugim zemljama. Međutim, na sjednici na kojoj su stručnjaci donijeli zaključak da nije praksa da se šalju izvornici u druge zemlje na izložbe Orešković je shvatio da je struka pokleknula pred politikom. Uvidio je, kako kaže, da nije više u mogućnosti biti ravnatelj Državnog arhiva u Dubrovniku jer nema podršku ministra. U Oreškoviću se nakupila gorčina jer drži da je struka u ovom slučaju potpuno podređena politici. Stoga je predložio da se državni arhivi izuzmu iz djelovanja Ministarstva kulture i stave pod arhivsku upravu pri Vladi Republike Hrvatske. Orešković je zaključio da je ovakav ustroj arhivske službe neodrživ, te je pozvao struku na ozbiljnu javnu raspravu u kojoj bi se vidjelo što i kako dalje.

Primjer odnosa politike i struke na jednoj izgubljenoj dubrovačkoj »ovčici« prikazao nam je Zoran Perović iz Državnog arhiva u Dubrovniku. Zaposlen je u Odjelu za zaštitu i obradbu arhivskoga gradiva Dubrovačke Republike, francuske uprave i starijega gradiva otoka Korčule do 1797. U spomenutom odjelu nalazi se preko 100 000 pojedinačnih isprava te preko 15 000 isprava osmanske provenijencije. Jedna od najznačajnijih serija koja sadržava najstarije dubrovačke isprave jest serija *Diplomata et acta*. Budući da ta serija u prošlosti nije bila sređena prema današnjim pravilima struke, Perović je popisao i sredio podserije *Diplomata et acta do 12. stoljeća* i *Diplomata et acta, 12. stoljeće*. Od 49 evidentiranih isprava u podseriji *Diplomata et acta, 12. stoljeće* jedna nedostaje. Riječ je o ispravi iz 1189., kojom papa Klement III. preporuča Dubrovčanima novoimenovanog biskupa Bernarda. U dubrovačkom arhivu, nalazila se još u prvoj polovici 19. st., jer ju je popisao tadašnji općinski činovnik prema nalogu austrijskih vlasti. Nalog je imao svrhu da se dio najvažnijih dokumenata prenese u Tajni dvorski i kućni arhiv u Beč. Perović pretpostavlja da je tada i isprava prenesena u Beč. S propašću Austro-Ugarske dokumenti su preneseni u Srpsku kraljevsku akademiju. Nijemci ih 1941. ponovo odnose u Beč i tek se nakon Drugoga svjetskog rata vraćaju u dubrovački arhiv. U toj selidbi navedena isprava bila je do nedavno zagubljena. Međutim, povjesničarka Dubrovnika dr. sc. Nella Lonza pronašla ga je na internetu, točnije na stranici organizacije Monasterium.net. Ustanovilo se da je isprava pohranjena u Nadbiskupskom arhivu u Salzburgu, u Austriji. Perović je u suradnji s tadašnjim ravnateljem arhiva Ivanom Venierom u veljači 2013. sastavio dopis odjelu MUP-a koji se bavi

povratom otuđene kulturne baštine. Ravnatelj se predomislio i rekao da se dopis pošalje Ministarstvu kulture. U kontaktu s Ministarstvom kulture Perović je saznao da je posao prosljeden MUP-u. Svoje duhovito i živopisno izlaganje zaključio je tvrdnjom da Republika Hrvatska, sad članica Europske unije, ima veće mogućnosti i šanse da potražuje i dobije natrag svoja kulturna dobra.

Tri autora članka *Metamorfoza arhiva kroz prizmu političkoga* jesu dr. sc. Živana Heđbeli, Nikola Mokrović i Aleksandar Radnić. Rad je na Kongresu predstavio Nikola Mokrović. Započeo je s objašnjenjem da je namjera rada pokušati pronaći što apstraktniju vezu između arhiva i politike. Postoji li ta veza i koji bi joj bio model? Bi li dolazio iz područja političke filozofije? Autori ne samo da nalaze vezu između arhiva i politike u tom da politika zadire u kaotični svijet društvenosti i postavlja granice, nego arhivi iz toga kaotičnog svijeta prevode i posreduju jezik naknadno opisane stvarnosti, što povratno obogaćuje svijet. Oni je nalaze i u pitanjima tko drži političku moć koja zasniva poredak. Iz toga proizlaze pitanja: Tko ustanovljuje arhiv? Tko odlučuje koje će gradivo biti sačuvano? To je, dakle, pitanje odnosa arhiva i suverena. Iz bogate literature autori naglašuju Foucaulta i Derridu kao one koji raskrinkavaju prividno nepolitički tehničko-operativni rad arhiva. Na taj način arhivist postaje svjesniji da i on kreativno sudjeluje u spoznaji istine. Kao drugi pristup u analizi teme autori uzimaju liberalnu teoriju prava. Koncept suverenosti pravnoga poretka i korpus modernističkih vrijednosti iz 17. i 18. st. uglavljani su u vezi država–nacija i ulozi koju nacionalni arhivi imaju u takvoj državi. U takvoj je državi glavna karakteristika da je ona pravna. U njoj zakoni imaju tri funkcije: etičku, racionalnu i ideološku funkciju. Međutim, moderno doba iznjedrilo je i suprotnost pravnoj državi. Nastajale su autoritarne države i totalitarni poredak. U takvim uvjetima država je zaposjela gotovo cijelo društvo. Iz sveprožimajućeg odnosa totalitarne države prema društvu i pojedincima autori zaključuju da je proistekao i kompromitirani koncept arhiva. Naime, stvara se dualna država s paralelnim institucijama moći i vlasti. Problem je, konkretno, i za pravnike, i za politologe i za arhiviste pitanje dosjea tajne policije. Kad je, dakle, u uvjetima totalitarnoga poretka državni arhiv kao ustanova bio prilično degradiran, pojavili su se arhivi otpora. Danas imamo arhive ljudskih prava, arhive genocida i slično. Autori zaključuju rad preuzimanjem prikaza Ivana Szekelyja o četirima arhivističkim paradigmatima. Prvo su bili kustodijalni arhivi, zatim javni arhivi (od vremena Francuske revolucije), javno dostupni arhivi te globalni arhivi. Na pitanje je li moguća puna transparentnost ili otvorenost arhiva autori odgovaraju niječno, odnosno uvjetno. Stupanj dostupnosti u krajnjoj liniji ovisi o političkim odnosima. Dakle, drže da se arhivi vjerojatno i ne mogu potpuno otvoriti javnosti.

Dr. sc. Ana Holjevac Tuković iz Hrvatskoga memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata u svom je prikazu Arhiva međunarodnoga kaznenog suda u Haagu, njegova značenja i dostupnosti za istraživače dala osnovne podatke o njegovu razvoju. Osnovan je 1993. Rezolucijom 827 Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda. Zemlje s područja SFRJ odrekle su se dijela suvereniteta kad je

u pitanju ovaj sud. Republika Hrvatska donijela je 26. travnja 1996. Zakon o suradnji s haškim sudom. Suradivali su sa sudom Hrvatski helsinški odbor, Hrvatski državni arhiv i različite druge institucije. Vlada RH deklasificirala je od 2001. do 2004. većinu dokumenata koje je od nje zatražilo Tužiteljstvo suda u Haagu. Tako su deklasificirani dokumenti Hrvatske izvještajne službe, Ministarstva obrane RH, Hrvatskoga vijeća obrane. Međutim, upozorila je na svjesno manipuliranje dokumentima u medijima. Budući da se selektivno iznose dokumenti, ne daje se objektivna i izbalansirana slika. U dosadašnjem radu Međunarodni sud osigurao je pohranu i pristup arhivskomu gradivu. Štoviše, pokrenuo je i proces digitalizacije dokumentacije. Na taj način danas *online* baza podataka Arhiva Međunarodnoga suda ima više od 150 000 dokumenata sudskih spisa. No povjerljivi podnesci nisu uvršteni u bazu, kao ni neke druge vrste dokumenata. Spisi objavljeni u bazi sadržavaju više od 5500 iskaza svjedoka te tisuće sati audiovizualnih zapisa. Autorica daje mrežnu stranicu baze dokumenata <http://icr.icty.org/bcs/> i zaključuje kako bi budući zadatci haškog arhiva trebali biti zaštita izvornika radi zaštite svjedoka i osiguravanje transparentnoga procesa deklasifikacije. Arhiv bi i dalje trebao biti pohranjen na jednom mjestu, kaže autorica.

Marijan Maroja iz Državnog arhiva u Zadru oslikao je utjecaj političkih i ekonomskih promjena u Republici Hrvatskoj u 1990-ih na djelatnost Državnog arhiva u Zadru. U vrlo kratkom vremenu arhivi su zahvaljujući velikim promjenama postali uzbudljivi. Kao prvu u nizu promjena Maroja je naveo demokratizaciju i uvođenje višestranačja. Urušavanjem ekonomskoga sustava socijalizma i uklanjanjem jednopartijskoga modela u političkom životu Državni arhiv u Zadru (DAZD) od 1990. do 1995. preuzeo je u 12 primopredaja oko 200 d/m gradiva bivših društveno-političkih organizacija (DPO). Pojavio se interes za gradivo DPO-a i DAZD je uložio dosta truda da se to gradivo sredi. Druga velika promjena očitovala se kao pretvorba i privatizacija poduzeća, što je značilo da je većina poduzeća završila u stečaju ili likvidaciji. U 117 primopredaja preuzeto je 1700 d/m gradiva privrednih subjekata. Pritom je Maroja upozorio na činjenicu da arhivi često i ne znaju nad kojim tvrtkama se provodi stečaj ili likvidacija. Ne poštuje se Pravilnik o predaji arhivskoga gradiva arhivima, koji kaže da osoba koja provodi stečaj o tom mora obavijestiti arhiv i poduzeti mjere potrebne za odabiranje gradiva i predaju arhivu. Stoga je Maroja apelirao na stečajne upravitelje da se brinu o gradivu. Osim toga, broj zahtjeva za korištenjem toga gradiva u DAZD-u višestruko se povećao. Treća promjena, Domovinski rat ostavio je posljedice i na arhivskom gradivu. Stradale su velike količine arhivskoga i registraturnoga gradiva, a u pet primopredaja preuzeto je 28 d/m gradiva. Problem je, naglasio je Maroja, da je DAZD počeo voditi brigu o gradivu bivše Republike Srpske Krajine tek dva mjeseca nakon akcije Oluja. Zaključio je da se tada, 1995., nije sve poduzelo na relaciji arhiv–HV–MUP. Promjene u administrativno-teritorijalnom ustroju donijele su DAZD-u 450 d/m gradiva bivših općina iz sedam primopredaja. Time se višestruko povećao i interes pravnih i fizičkih osoba za tim gradivom. Promjene su zahvatile i

pravosuđe te ukinule nekadašnje interesne oblike poput samoupravnih interesnih zajednica. U sedam primopredaja preuzeto je 91 d/m gradiva. Konačno, Maroja se osvrnuo i na promjene u arhivskoj službi. Kao savjetodavno tijelo ministra kulture uvedeno je arhivskim zakonom iz 1997. Hrvatsko arhivsko vijeće. Maroja je usporodbom sastava i djelovanja Hrvatskoga knjižničarskog vijeća i Hrvatskoga muzejskog vijeća ustanovio da je arhivistička struka znatno više pod prismotrom i utjecajem politike nego knjižnice i muzeji. Apelirao je stoga na jačanje utjecaja struke. Svomu izlaganju dodao je i tablicu iz koje se može vidjeti da je od 1988. do 2013. osam puta povećan broj zahtjeva pravnih i fizičkih osoba prema DAZD-u, ali ne i broj njegovih zaposlenika.

Dubravka Kolić iz Državnog arhiva u Zadru prikazala je nesretnu situaciju oko dijeljenja arhivskoga gradiva Državnog arhiva u Zadru u mirovnim ugovorima s Italijom nakon dvaju svjetskih ratova. Santa margaretskom konvencijom iz 1922. Italija i Kraljevina SHS dogovorile su podjelu spisa dalmatinskih općina i institucija smještenih u Zadru, što je argumentirano potrebama funkcioniranja uprave obiju država. Što su to bili tekući spisi? To su bili spisi nastali od početka 1878. do kraja Prvoga svjetskog rata. Kraljevina SHS isposlovala je i neke korisne odredbe, pa je člankom 27b. Konvencije odlučeno da će joj pripasti cjelokupne dokumentacije Zemaljskoga sabora u Zadru, Zemaljskoga gospodarskoga vijeća. I zaista, talijansko-jugoslavensko povjerenstvo radilo je 1924. i 1926. na podjeli dokumentacije, koja je brodovima prevezena iz Zadra u Split. No, što se tamo s njom dogodilo? Ležala je u neprikladnim prostorima, nesređena i slabo čuvana. Ministarstvo vanjskih poslova Kraljevine SHS čak se odreklo dosljedne primjene članka 30. Konvencije, koji je nalagao pažljivo čuvanje spisa, s argumentacijom da oni nisu od osobite važnosti. Kad je tako neslavno završila borba za arhivsko gradivo iz Zadra, valja vidjeti što su talijanski arhivisti radili za vrijeme druge talijanske okupacije Dalmacije od 1941. do 1943. Na dan kapitulacije Italije, 8. rujna 1943., talijanski arhivist Cencetti brodom je poslao 130 sanduka gradiva iz Zadra u Veneciju. Međutim, na Cresu su brod preuzeli partizani. U listopadu dolaze Nijemci, te talijanski arhivisti uz njihovu pomoć mjesecima sanduke prevoze u Rijeku, a zatim u Veneciju. Tijekom toga dugog putovanja dio je dokumenata oštetila vlaga. Ipak, i to je važna tvrdnja koju iznosi Dubravka Kolić, Cencettijevom zaslugom dokumenti su spašeni. Jer što bi bilo s njima da su ostavljeni u Zadru, koji su krajem 1943. i tijekom 1944. saveznici više mjeseci bombardirali. Prva i jedina restitucija odnesenoga gradiva dogodila se 1949. Iako je 1950. sklopljen sporazum između Italije i FNRJ o podjeli arhiva i iako je Osimskim sporazumima iz 1975. utanačeno i rješavanje međusobnih potraživanja arhivskoga gradiva, daljnje povrata gradiva iz Italije u Zadar nije bilo do današnjih dana. Autorica zaključuje da su selidbe arhivskoga gradiva utjecale loše na cjelovitost fondova i da politika nije pomogla struci u zaštiti i očuvanju gradiva.

Dr. sc. Mario Stipančević, načelnik Odsjeka za gradivo političkih stranaka i udruga iz Hrvatskoga državnog arhiva pozabavio se političkom pozadinom izgra-

dnje Sveučilišne knjižnice i Zemaljskog arhiva u Zagrebu. Zapravo je u svom članku prikazao nebrigu političke elite za opremljenost, održavanje i uvjete rada u Arhivu Kraljevine Hrvatske i Slavonije. Trebalo je pisati molbe za zamjenu dotrajalih radnih stolova novima. Na molbe koje je Ivan Bojničić, ravnatelj arhiva, poslao 1892. Odjelu za unutarnje poslove Zemaljske vlade, koje su sadržavale zahtjeve za nabavku dvostrukih prozora i zastora radi bolje zaštite od atmosferskih prilika (*sic!*) te zahtjeve za popravkom drvenoga poda i slično, većinom uopće nije bilo ni odgovoreno. Stipančević je spomenuo i »arhivsku aferu«, kad je ban Khuen-Héderváry činom potpunoga podcjenjivanja hrvatsko-slavonskog arhiva odnio dio dokumentacije u Budimpeštu, u novoosnovani Mađarski državni arhiv. Zaista i nije neobično da se onda pukom srećom i rodbinskim vezama (Emilij Laszowski i ban Nikola Tomašić bili su bratići) na kavi 1910. uspjelo dogovoriti da se u planiranoj zgradi Sveučilišne knjižnice odvoji manji dio prostora za Zemaljski arhiv. Zahvaljujući, dakle, posve privatnoj i neplaniranoj inicijativi, arhivski je dio zgrade čak bio uređen na temelju zapažanja Laszowskoga i vladina inženjera u obilasku arhiva u Austro-Ugarskoj, Njemačkoj i Švicarskoj. Tako su dva bratića na razgovoru uz kavu za dugo razdoblje riješila pitanje smještaja i opremljenosti glavnog arhiva jedne pokrajine, a danas države.

Poslijepodne je Boris Suljagić iz Hrvatskoga državnog arhiva (HDA) otvorio plenarnu sjednicu *Utjecaj aktualnih političkih tema na korištenje gradiva i znanstvena istraživanja u arhivima*. Bavio se temom korištenja određenih grupa i vrsta fondova u političke svrhe. Ulazeći u Europsku uniju Republika Hrvatska usklađivala je svoje zakonodavstvo s onim Unije. Tako je i zakonodavstvo EU na području kolanja i korištenja dokumenata i informacija postajalo relevantno u RH. Kao najbitnije odredbe u korištenju dokumentacije pojavile su se u proteklih par desetljeća preporuke Vijeća Europe. U Republici Hrvatskoj u proteklom su se razdoblju ustalila četiri zakona i jedan pravilnik koji su bitni za ovo područje. To su Zakon o zaštiti osobnih podataka, Zakon o tajnosti podataka, Zakon o pravu na pristup informacijama, Zakon o arhivskom gradivu i arhivima te Pravilnik o korištenju arhivskoga gradiva. Kad je riječ o zaštiti osobnih podataka, Suljagić je raščlambom Konvencije za zaštitu pojedinaca pri automatskoj obradi osobnih podataka pokazao da je ona kao europska odredba ostavila mogućnost domaćem zakonodavstvu da regulira zaštitu osobnih podataka u skladu s domaćim pravnim i upravnim sustavom i tradicijom. Zakon o tajnosti podataka također donesen je u skladu s preporukama Vijeća Europe i za njega je bitno da štiti privatnost pojedinaca i stavlja ograničenja na transparentnost javne uprave kao nužna – radi zaštite legitimnih javnih, državnih i privatnih interesa. No najznačajnija promjena dogodila se donošenjem Zakona o pravu na pristup informacijama. Taj je zakon propisao model onih zemalja koje nemaju propisane rokove dostupnosti arhivskoga gradiva i dokumentacije općenito. Dakle, građani imaju pravo tražiti na uvid informacije koje posjeduju javna tijela vlasti, te više ne moraju čekati da isteknu rokovi nakon kojih gradivo postaje dostupno javnosti. Arhivi više nisu jedine ustanove koje

pružaju na uvid i korištenje dokumente i podatke javnosti. Kako je ovaj zakon olakšao pristup informacijama? Tako što je uveo pojam javnog interesa i pojam testa razmjernosti. Ipak ne treba shvaćati pravo na pristup informacijama kao nešto što je drastično promijenilo praksu u arhivima. Za arhive je i dalje relevantan Zakon o arhivskom gradivu i arhivima, koji ima rokove dostupnosti od 30, 50, 70 i 100 godina. Naime, test razmjernosti nešto je što treba provoditi kao proceduru i pritom ništa ne ide automatski. Političko korištenje gradiva Suljagić je prikazao na primjerima korištenja matičnoga lista Eugena Pusića iz arhivskoga fonda HR-HDA-487 Ministarstvo oružanih snaga NDH. Korisnik je za potrebe dnevne politike htio fotokopirati matični list kako bi potkrijepio tvrdnju da je Pusić bio duboko involviran u režimu NDH. Time se, dakle, opet pokušalo manipulirati dokumentima u medijima, jer se iznosi samo jedan dokument, izvan konteksta i bez ostalih dokumenata relevantnih za temu. Korisniku je omogućen uvid u matični list, a za kopiranje će morati pričekati 2016., kad ističe 100 godina od rođenja Eugena Pusića. Drugi slučaj je povezan s korisnikom koji je svojevolumeno pokušao skenirati dosjee sudionika Hrvatskoga proljeća iz fonda HR-HDA-1220 Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske. Imao je dopuštenje za skeniranje dosjea iz fonda HR-HDA-1560 Odjel/Služba za izvršenje krivičnih i prekršajnih sankcija Republičkog sekretarijata za pravosuđe i upravu SRH, pa ga je krivo interpretirao kao valjano i za fond HR-HDA-1220. Kad je riječ o korištenju fonda HR-HDA-1220, potrebno je poštivati zakonska ograničenja od 30, 50, 70 i 100 godina te ugovor HDA s SDP-om, prema kojemu je SDP zadnja instanca koja donosi pravorijek o korištenju gradiva ovoga fonda.

Katarina Horvat iz Državnog arhiva u Zagrebu (DAZG) svoje je izlaganje donijela u sklopu šire teme o zajedničkom djelovanju arhivske, kulturne, sveučilišne i znanstvene zajednice. Pritom se usmjerila na projekte Državnog arhiva u Zagrebu kao što su *Vodič kroz fondove i zbirke DAZG*, online inačicu *Vodiča kroz fondove i zbirke DAZG* (Oliva), tematski vodič *Izvori za povijest zdravstva u DAZG-u od 1850. do 1945.* te tematski vodič *Izvori za povijest obitelji Jelačić u DAZG-u*. U svezi s tim projektima Horvat je postavila pitanje kako se prati interes korisnika. Budući da prije nije bila vođena statistika o broju pregleda fondova koji su opisani u navedenim vodičima, sad se kroz *online* vodič DAZG-a pomoću broja »klikova« može vidjeti koji su sadržaji najpregledavaniji. Planira se i postavljanje usluge *Google Analytics* na *online* vodiču kako bi se s većom sigurnošću moglo ustanoviti koliko je bilo pristupa kojim su traženi i nađeni sadržaji koje opisuje *Vodič*. Praćenje korisnosti i razumljivosti obavijesnih pomagala DAZG-a realizirano je i anketom među istraživačima, koja je pokazala da ih u obavijesnom pomaganju najviše zanima detaljniji opis sadržaja fonda.

Koja je bila najveća promjena u uvjetima poslovanja u Državnom arhivu u Zagrebu (DAZG) u posljednje vrijeme? Upravo ona koja je nastupila sa Zakonom o postupanju s nezakonito izgrađenim zgradama. Za nezakonito izgrađene zgrade vlasnici su morali do 30. lipnja 2013. predati zahtjev kojim se pokreće postupak za

donošenje Rješenja o izvedenom stanju te priložiti dokumentaciju, izvijestila nas je Mihaela Barbarić iz DAZG-a. Količina dokumentacije ovisi o tom da je li riječ o zahtjevnoj, manje zahtjevnoj, jednostavnoj zgradi ili pomoćnoj zgradi u funkciji osnovne zgrade. Budući da je u DAZG-u pohranjena zbirka HR-DAZG-1122 Zbirka građevinske dokumentacije Poglavarstva grada Zagreba, broj korisničkih zahtjeva u DAZG-u povećao se prema projekciji za ostatak 2013., za čak 50% u odnosu na 2011. i 2012. Kao rezultat velikoga povećanja broja zahtjeva svi su odjeli Arhiva u 2013. bili puno više opterećeni nego prije. Stoga je u čitaonici DAZG-a postavljen dodatni djelatnik, a po potrebi su pomagali i djelatnici I. odjela za sređivanje i obradu arhivskoga gradiva. Barbarić je zaključila da je DAZG, unatoč početnim nepovoljnim prilikama, u kratkom roku reorganizacijom poslovnoga procesa pozitivno odgovorio na novonastale zahtjeve.

Ako ste mislili da je DAZG u 2013. bio iznimno opterećen korisničkim zahtjevima povezanim s legalizacijom građevinskih objekata, što bi se tek moglo reći za Državni arhiv u Bjelovaru (DABJ) i Državni arhiv za Međimurje (DAM)? Martina Krivić Lekić iz DABJ-a i Vesna Šteinglin iz DAM-a prikazale su ovu problematiku na primjeru svojih arhiva. Navele su prije svega da Zakon nije dovoljno točno odredio što se podrazumijeva pod nezakonitom zgradom. To je rezultiralo mnogobrojnim upitima djelatnicima dotičnih arhiva, te su bili prisiljeni proučavati Zakon, informirati se preko interneta, upućivati korisnike na besplatne infotelefone o legalizaciji i objašnjavati da arhivi nisu ti koji provode legalizaciju, već samo čuvaju stare građevinske dozvole. Za ilustraciju, DAM je u 2010. imao 199 korisnika u Čitaonici, da bi u 2013. (samo do 31. kolovoza) imao čak 2812 korisnika. Od tih 2812 korisnika čak 2649 podnijelo je zahtjeve za izdavanje ovjerenih preslika građevinskih dozvola. U DABJ-u se broj zahtjeva za građevinskom dozvolom povećao s 513 u 2010. na 4496 do 31. kolovoza 2013. Nije ni čudno da su poslovi sređivanja gradiva i poslovi vanjske službe stagnirali, jer je u DABJ-u od 13 djelatnika 7 bilo zaposleno na rješavanju korisničkih zahtjeva, a u DAM-u su svi djelatnici radili na zahtjevima. Autorice su naglasile da je u toj prisilnoj reorganizaciji poslovnih procesa u arhivima bilo i nešto pozitivno. Naime, mnogi su se ljudi s arhivima upoznali prvi put.

Dr. sc. Melina Lučić, načelnica Odsjeka za novije arhivsko gradivo obitelji i pojedinaca HDA, otvorila je u četvrtak 24. listopada plenarnu sjednicu *Arhivi i civilno društvo*. Upitala se postoji li hrvatska strategija sveobuhvatnog arhiva. Sintagma *total archives*, što bi se na hrvatski moglo prevesti kao sveobuhvatni arhiv, nastala je u Kanadi u 1970-ima. Kanadska je arhivistička zajednica, naime, osvijestila činjenicu da se u arhive dijelom preuzimaju i osobni arhivski fondovi istaknutih pojedinaca, fondovi koji se u pravnom smislu definiraju kao privatno arhivsko gradivo. Kanadski arhivisti svoju su strategiju argumentirali potrebom prikupljanja svih vrsta arhivskoga gradiva kako bi se dokumentirao život i razvoj neke zajednice ili područja. Lučić je napravila analizu sačuvanosti osobnih arhivskih fondova u državnim arhivima RH te nearhivskim institucijama. Ustanovila je da državni arhi-

vi, nažalost, nisu zbog čitavoga niza, pa i objektivnih razloga, uspjeli preuzeti većinu osobnih fondova. Samo se 429 osobnih fondova čuva u arhivima, a čak 1520 u nearhivskim ustanovama. No otkrila je i da je u ovom korpusu stvaratelja (fizičke osobe) jako velik broj onih čije je gradivo razasuto u različitim ustanovama. Primjer o kojem bi možda bilo dobro promisliti jest osobni fond Ivana Kukuljevića Sakcinskog, zemaljskog arhivara današnjega HDA od 1848. do 1860. Sam Kukuljević imao je ogromnu energiju i skupljački žar. Pa ipak, gradivo koje je nastalo njegovim brojnim djelatnostima razasuto je u čak pet institucija. Drugi je problem kod osobnih fondova njihova krhkost u opsivanju djelatnosti istaknutih pojedinaca. Često ne prikazuju cijeli njihov život, nego samo neke segmente. Čini se da su samo književnici osviješteni kad je u pitanju predaja njihove dokumentacije u baštinske ustanove. I u tom su pogledu Nacionalna sveučilišna knjižnica i HAZU prestige državne arhive. Lučić je ustanovila da je od milijuna ljudi koji su živjeli u Hrvatskoj samo njih tristotinjak ostavilo cjelovito sačuvane osobne arhive. Od političara je samo njih 85 ostavilo svoje fondove. Ista priča o nedostatku senzibiliteta, obrazovanja i svijesti o značenju arhivskoga gradiva.

Što se tiče HDA Lučić je istaknula arhiviste koji su u Odsjeku za nadzor nad pismohranama od 1985. do 1994. sustavno prikupljali obavijesti o osobnim fondovima. Zaključila je i da u Hrvatskoj nema strategije sveobuhvatnog arhiva i da se akvizicijska politika glede osobnih arhiva kao bitnoga dijela takve strategije oslanja na mali broj arhivista, među kojima se i ona nalazi. Ti arhivisti vrijedno i s ljubavlju sređuju i opisuju fondove. No njihova djelatnost nije dovoljna. Potrebno je osmisliti hrvatsku strategiju sveobuhvatnog arhiva i ugraditi je ne samo u arhivsku teoriju nego i u sustav nadzora nad stvarateljima i akvizicijsku politiku.

Ivana Posedi iz Državnog arhiva u Varaždinu založila se u svom izlaganju za jaču proaktivnu ulogu arhiva u vrednovanju gradiva kod stvaratelja. Iako danas imamo Opći popis gradiva s rokovima čuvanja, iako se izrađuju granski popisi, iako su stvaratelji gradiva dužni izrađivati posebne popise gradiva i slati ih mjerodavnim arhivima, kolegica je Posedi na primjeru vrednovanja gradiva zdravstvenih ustanova objasnila da u praksi postoje problemi. Osvrnula se na Orijentacijsku Alisu medicinske dokumentacije za bolničke ustanove, koja je još 1996. objavljena u *Arhivskom vjesniku*. Tu je iskustvo u proteklim godinama pokazalo da vrag leži u detaljima. Naime, medicinska dokumentacija od trajne vrijednosti čini čak oko 25% ukupne dokumentacije u bolnicama. Nepažljivim izlučivanjem može se dogoditi da karton jednoga pacijenta bude izlučen, a drugoga ne, što znači da se prvomu pacijentu umanjuju prava. I, naravno, riskira se kaznena prijava. Što se tiče većine ostaloga gradiva, trajno se treba čuvati od 1% do 20% gradiva. I sve bi bilo u redu da se u proteklim desetljećima nije višestruko povećala produkcija dokumentacije, da se danas ne stvara elektronička dokumentacija te da djelatnici u pismohranama i dalje ponekad ne poznaju uredsko poslovanje i/ili rade i druge poslove, a ne samo one povezane s pismohranom, da stvaratelji često ne prepisu posebni popis od

drugih stvaratelja srodne djelatnosti, da stvaratelji često ne naprave razredbeni plan...

Stoga je Posedi zaključila da je jedino model suradnje uprave i arhivista, odnosno rad profesionalnih arhivista u tijelima stvaratelja arhivskoga gradiva primjeren u današnjoj situaciji.

Maja Kovačević Kuzmanić iz Državnog arhiva u Splitu (DAST) također je spomenula koncepciju sveobuhvatnog arhiva. Na primjeru arhivskoga gradiva športskih saveza i športskih klubova u djelovanju DAST-a pokazala je kako koncepcija sveobuhvatnog arhiva još nije zaživjela. Iako je šport bitan za jačanje tijela i uma, razvijanje vještina i za socijalizaciju, čineći tako bitan dio života zajednice, športski klubovi na splitskom području, uključujući i HNK *Hajduk*, uglavnom nemaju popise gradiva, niti se gradivo odlaže na prikladnom mjestu. Osim toga, nijedan športski klub nema Pravilnik o zaštiti i obradi arhivskog i registraturnog gradiva. Svijetli primjer čini Nogometni savez Splitsko-dalmatinske županije, svrstan u I. kategoriju stvaratelja. On ima i sređeno gradivo i popis arhivskoga i registraturnoga gradiva s rokovima čuvanja. Kao zaključak Kovačević Kuzmanić navela je da postoji veliki prostor za poboljšanje nedostatne prakse. Pritom je na vanjskoj službi da uspostavi bolje kontakte sa športskim klubovima.

Kristijan Karajić iz HDA načelno je prikazao kako se u krilu vanjskih službi državnih arhiva stvara nova subspecijalizacija – koordinator koji usko surađuje s korisnicima imateljima gradiva koji se uključuju u nacionalni arhivski informacijski sustav ARHiNET. Naime, Pravilnikom o izmjenama i dopunama Pravilnika o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva iz 2007. određeno je da se u buduće popisi dokumentacijskih cjelina i gradiva mjerodavnim arhivima šalju u elektroničkom obliku. Štoviše, kategorizirana tijela mogu dostavljati popise izravnim upisom u bazu podataka mjerodavnog arhiva (ARHiNET) ili u obliku elektroničkog obrasca (xml datoteke sa strukturiranim podacima popisa). Međutim, djelatnici u pismohranama kategoriziranih stvaratelja gradiva, čak i kad imaju položen ispit za djelatnike u pismohranama, nisu u mogućnosti ili ne znaju kako upisivati gradivo u ARHiNET, niti imaju evidencije o pojedinim dijelovima gradiva, niti znaju kako funkcionira aparat kategoriziranoga stvaratelja gradiva u kojem rade. Tu na scenu stupaju koordinatori, koji temeljito istražuju djelatnost i organizacijski ustroj institucije, sjedinjuju evidencije koje se nalaze kod njih i u arhivu te, sukladno tom rekonstruiraju i oblikuju strukturu arhivskoga gradiva, barem na razini serija. Za koordinate je bitno da su dobri profesori, drugim riječima da dobro prenose znanje, da rade u timu i da svoju zahtjevnu zadaću shvate zaista ozbiljno. Jer malo je područja u kojima se zahtjeva takvo i toliko usavršavanje i preuzimanje novih znanja i vještina kao što je to slučaj u vanjskim službama državnih arhiva.

Marta Mihaljević, studentica Odsjeka za kroatistiku i Odsjeka za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, i dr.

sc. Hrvoje Stančić, predstojnik Katedre za arhivistiku i dokumentalistiku Odsjeka za informacijske i komunikacijske znanosti FF Sveučilišta u Zagrebu, predstavili su izradbu hrvatske inačice rječnika *Multilingual Archival Terminology (Višejezično arhivsko nazivlje)*. Ovaj rječnik dio je diplomskoga rada studentice Mihaljević, kojoj su mentori Stančić i dr. sc. Milica Mihaljević s Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Autori su prvo predložili rječnike arhivskoga nazivlja na hrvatskom jeziku nastale do 2013. To su Rječnik arhivske terminologije Jugoslavije iz 1972., zatim hrvatska inačica rječnika ICA-e (Međunarodnoga arhivskog vijeća), koju su izradili dr. sc. Josip Kolanović i Tatjana Šarić prije petnaestak godina, te Mali pojmovnik arhivistike, bibliotekarstva i muzeologije, koji je sastavila knjižničarka Irena Kolbas. Ipak, rječnik koji je sastavljen prema engleskoj inačici preuzetoj s internetskih stranica Međunarodnoga arhivskog vijeća dosad je najozbiljniji. Poznata arhivistica dr. sc. Luciana Duranti pokrenula je projekt na bazi od 320 pojmova na engleskom jeziku te na pojmovima iz prethodnih rječnika ICA-e i InterPARES-a. Svrha izradbe hrvatske inačice jest ujednačiti arhivski vokabular i normirati znanstvenu komunikaciju. Pritom su se pridržavale određenih terminoloških načela, poput onih da domaći naziv ima prednost pred stranim, da latinski i grčki nazivi imaju prednost pred engleskim i francuskim, da kraći nazivi imaju prednost pred duljim, da se prevodi prema značenju definicije, a ne prema izrazu, da su sinonimi u znanstvenom diskursu nepoželjni. U zaključku je naglašeno da je uočena trajna potreba za održavanjem takvoga vokabulara, pa će hrvatski prijevod biti 17. jezik u e-verziji rječnika, koja će se razvijati usporedo s razvojem suvremene arhivske terminologije.

Dr. sc. Hrvoje Stančić predstavio je hrvatski istraživački tim u okviru četvrtoga međunarodnog projekta InterPARES Trust. Stančić vodi hrvatski tim, koji je zapravo konzorcij osam institucija, a to su: Digitalni informacijsko-dokumentacijski ured Vlade RH (prije HIDRA), Fakultet organizacije i informatike u Varaždinu, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FINA, HDA, NSK, Teched Consulting Services Ltd. i Sveučilišni računalni centar (SRCE). U okviru projekta riječ je o povjerenju u digitalne zapise. Pitanja su: možemo li vjerovati digitalnim podacima koji su negdje pohranjeni, koji su zapisi stvoreni i tko je to učinio (čovjek, računalo, program, protokol), kad pohranimo podatak u oblaku, gdje se on nalazi. Rezultat projekta, koji će trajati od 2013. do 2018., a bit će nova znanja o digitalnim zapisima te prijedlog potrebnih promjena na međunarodnoj i nacionalnoj razini koje bi valjalo provesti kroz zakone, pravilnike, preporuke i primjere dobre prakse. Isto tako, u projekt će se uvoditi studenti i doktorandi, koji bi stečena znanja i vještine primjenjivali i širili u svojim radnim okolinama.

Ana Garić i dr. sc. Hrvoje Stančić s Odsjeka za informacijske i komunikacijske znanosti FF Sveučilišta u Zagrebu proveli su od 2. do 11. rujna 2013. *online* anketu među ravnateljima i zaposlenicima državnih arhiva u RH. U isto vrijeme proveli su i anketu među učiteljima i nastavnicima u nekoliko osnovnih i srednjih škola te među učenicima viših razreda nekoliko osnovnih škola. Metodama analize, anket-

nog ispitivanja i sinteze proveli su istraživanje kojim se ispitalo postoje li u arhivima obrazovne aktivnosti i sadržaji namijenjeni učenicima osnovnih i srednjih škola te koja su stajališta zaposlenika arhiva i kakva je njihova motivacija za provođenje takvih aktivnosti. Ispitalo se i poznavanje arhiva od strane učenika i učitelja. Istraživanje je provedeno kombinacijom otvorenih i zatvorenih pitanja. Ukupno gledajući pokazalo se da je otvorenost državnih arhiva u RH prema odgojno-obrazovnomu sustavu uglavnom još u sferi neiskorištenih potencijala. Naime, većina anketiranih učitelja i nastavnika jest posjetila neki državni arhiv. Ali koliko je to daleko od još neiskorištenih mogućnosti, kao što su prilagodba digitaliziranoga arhivskoga gradiva potrebama nastave, izrada interaktivnih obrazovnih e-materijala na temelju arhivskoga gradiva, priprema materijala za radionice u arhivu! Otkriveno je da samo dva arhiva, HDA i Državni arhiv u Pazinu, na svojim mrežnim stranicama imaju obavijesti o odgojno-obrazovnoj ponudi. Ipak, i to je najvažnije, istraživanje je prikazalo veliki potencijal koji arhivska pedagogija ima u Hrvatskoj i za koju svi – i ravnatelji, i zaposlenici, i učitelji, i učenici – očekuju da bi je trebalo razviti. Samo, tko će je zaista i razviti? Autori članka zastupaju mišljenje da će arhivi trebati proaktivno nastupiti te, bez obzira na slaba financijska sredstva i nedostatak kadrova (to su ravnatelji arhiva navodili kao problem), ići u škole i prema školama. Uostalom, veća prepoznatljivost arhiva u društvu i njima će samima biti od koristi.

Danijel Jelaš iz Državnog arhiva u Osijeku (DAO) bavio se mogućnostima poboljšanja suradnje arhiva i nastavnika povijesti u organizaciji izvanučioničke nastave. Naglasio je da je još UNESCO-ova RAMP studija iz 1986. iznijela važnost suradnje arhivskih i obrazovnih ustanova. Situacija u Hrvatskoj je da sustav obrazovanja nije prepoznao edukacijski potencijal arhiva kao mjesta učenja i da arhivska pedagogija nije dovoljno afirmirana u arhivističkoj struci. Nekako logično uz to izgleda i činjenica da nema nacionalnih smjernica za razvoj arhivske pedagogije. Jelaš je proveo anketu među nastavnicima povijesti iz Osječko-baranjske županije i među arhivima. Od anketiranih nastavnika osnovnih i srednjih škola samo je 11 u zadnje tri godine posjetilo DAO, a čak 52 nije. Porazno zvuči da je osam nastavnika reklo da nisu znali da je to moguće. S druge je strane anketa među arhivima pokazala da se oni uglavnom nisu maknuli dalje od organizacije posjeta učenika arhivu, gdje ih dežurni djelatnik provede kroz arhiv i pritom održi kratko predavanje. Većina odgovora arhivista bila je da se za takve poslove angažiraju pojedini djelatnici prema potrebi i nije se moglo uočiti da je u arhivima sazrelo vrijeme za arhivske pedagoge kao osobe specifičnoga stručnog profila. Stoga Jelaš predlaže da se arhivska pedagogija uvede odozgo, preko nacionalnih smjernica.

Gordana Slanček iz Državnog arhiva u Slavonskom Brodu (DASB) prikazala je arhivsku pedagogiju i rad s učenicima u tom arhivu. Izvijestila je skup da je arhiv prije tri godine počeo organizirati radionice za učenike osnovnih škola. Riječ je o radionicama za učenike 3. i 4. razreda osnovnih škola koje su u sastavu grada Slavanskog Broda i nalaze se blizu Arhiva. Radionice od 2010. do 2012. imale su naziv *Izrada povijesnih mapa Slavanskog Broda uz pomoć arhivskog gradiva*. Radio-

nica u 2013. bila je posvećena šegrtu Hlapiću, jer se napunilo 100 godina od nastanka toga književnog lika. DASB od 2000. organizira i susrete s učenicima srednjih škola. Tijekom 2013. učenici gimnazije »Matija Mesić« radili su na knjizi Zapisnika i ostalom gradivu fonda gimnazije. Anketa koja je nakon toga rađena pokazala je zadovoljstvo i njihov uspjeh u radionicama.

Mr. sc. Mirjana Jurić iz HDA izvijestila je sudionike Kongresa da je kartografska radionica HDA za predškolsku i školsku djecu od 1. do 4. razreda u procesu realizacije. Ta će se radionica naslanjati na tradiciju međunarodnoga Natječaja Nagrade Barbare Petchenik za dječju kartu svijeta. Riječ je o međunarodnom natjecanju, gdje djeca crtaju karte. Budući da je 2010/2011. u natjecanju sudjelovalo samo 0,016% predškolske i 0,047% osnovnoškolske djece u RH, Jurić je prepoznala veliki potencijal u širenju dječjega korištenja kartografije. Kao predložak radionica u HDA služit će fond HR-HDA-1421 Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju te HR-HDA-902 Kartografska zbirka.

Darija Hofgräff iz HDA prikazala je nove aktivnosti Odsjeka za kulturno-prosvjetne aktivnosti HDA. U posljednje vrijeme uveden je Kulturni četvrtak, program kojega se sastoji od predavanja o pojedinim zanimljivima temama, kao što su slavne žene iz hrvatske povijesti, i prikazivanja filmova u posjedu Hrvatske kinoteke. Hofgräff se zapitala koliko odjeka imaju te aktivnosti te je apelirala na ostale državne arhive da se uključe i surađuju u tim aktivnostima.

Branka Molnar iz Državnog arhiva u Zagrebu i Borut Batagelj iz Povijesnog arhiva Celje predstavili su anketu među novinarima o njihovim stajalištima i znanju o državnim arhivima. Anketni upitnik s 14 pitanja poslan je na 131 elektroničku adresu novinara, a odgovorilo je njih trideset. Kao zabrinjavajuće autori ankete naveli su da je čak 60% ispitanika odgovorilo kako su arhivi jednim dijelom instrument politike. Ipak, većina ih je navela svoju percepciju arhiva kao zanimljivoga mjesta, a dojam o zatvorenosti arhiva kao ustanova također je raširen. Stoga su autori ankete sugerirali da se za komunikaciju s novinarima koristi vodič Aleksandre Kuratko *Kako komunicirati s medijima – Vodič za udruge i inicijative građana*.

Sudionici kongresa u završnoj su raspravi zaključili da arhivska služba treba preispitati svoj položaj unutar javnoga sektora i promisliti o svom pozicioniranju. Sekcija za zakonodavstvo Hrvatskoga arhivističkog društva povest će javnu raspravu na mrežnim stranicama. Kako bi se usustavio veliki raspon poslova u arhivskoj zajednici, određeno je da se u suradnji Hrvatskog arhivističkog društva (HAD) i Odsjeka za informacijske i komunikacijske znanosti FF Sveučilišta u Zagrebu izradi Katalog poslova u arhivskoj struci. U okviru hrvatske arhivske terminologije treba inaugurirati pojam sveobuhvatnog arhiva. I konačno, HAD mora osnovati sekciju za arhivsku pedagogiju.

Zadnji dan kongresa, 25. listopada, iskorišten je za stručnu ekskurziju na otok Krk.

Boris Suljagić